

Уступнае слова

Задумка аб неабходнасці выдання гэтай кнігі выпявала паступова, паволі, у працэсе работы над дзённікамі бацькі.

Калісь была выдадзена кніга Яна Скрыгана з інтрыгуючай і прываблівай назвай — «Некалькі хвілін чужога жыцця». Яна выклікала пэўны рэзананс у літаратурных колах таго часу. У гэтай кніжцы сабраны аповяданні-ўспаміны, напісаныя татам пра людзей, з якімі пашчасціла знацца ў розныя перыяды жыцця.

Тады, у далёкім 1979 годзе, на гэтую падзею з'явілася рэцэнзія Алеся Марціновіча з не менш прывабліва-цёплай і душэўнай назвай — «Жыццё зусім не чужое». Хацелася б нагадаць некалькі радкоў з гэтай рэцэнзіі:

«Пра каго б ні расказваў Ян Скрыган — пра карыфеяў беларускай літаратуры Я. Купалу, Я. Коласа, К. Чорнага ці пра іншых знакамітых пісьменнікаў: З. Бядулю, Ц. Гартнага, М. Лынькова, І. Гурскага, М. Зарэцкага, альбо таварышаў юнацтва, хто назаўсёды застаўся маладым: В. Каваля, Л. Калюгу, С. Баранавых, — ён заўсёды імкнецца не проста дакладна ўзнавіць воблік кожнага з гэтых людзей (што таксама вельмі важна), але і не менш дакладна падаць няпростыя працэсы фарміравання іх творчых індывідуальнасцяў, па мажлівасці ўспомніць многае з таго, што забылася ў напластаваннях часу. І ажывае мінулае, і ўваходзіць у сённяшні дзень, і гаворыць чалавечая памяць, як самы строгі і патрабавальны суддзя».

Працуючы над перадрукам татавых дзённікаў, старонка за старонкай, я міжволі лавіла сябе на думцы: колькі ж хваляванняў, перажыванняў, пакут, нават адчаю папярэднічалі канчатковай кропачцы ў кожным аповяданні! Аповяданні пра чалавека. Чалавека, з якім тата знаўся, добра яго ведаў, а то і сябраваў, з якім яго звязвалі творчыя і чалавечыя адносіны.

Паволі вандруючы па старонках дзённікаў бацькі, я дазнавалася пра тое, як раздзіралі ягоную душу мукі сумнення, няўпэўненасці, непакою — так ці не так што ўспомніў, сказаў:

«Учора дапрацаваў канец ва ўспамінах пра Гурскага. Ноччу зразумеў, што такі канец не гадзіцца: надта пафасны. Увесь час выганяю з сябе гэтую пафаснасць, а яна да мяне ліпне і ліпне. А можа, і праўда, што ў літаратуры гэта трэба?

30.04.78».

Ці вось яшчэ:

«Напісаў другі варыянт пра Гурскага. У выглядзе ліста да яго жонкі. Здаецца, выйшла даволі прыстойна. Пашлю ёй на ацэнку — можа, дзе што не так успомніў, не так сказаў. І калі будзе добра, можна ўключыць у “Некалькі хвілін чужога жыцця”.

8.05.78».

І яшчэ:

«Гаўрука я псую тым, што доўга раблю. І яго трэба карацей. Не напіхваць непатрэбшчынай.

24.10.81».

Патрабавальны да самаедства, бацька доўга выношваў свае думкі, баючыся прыступіць да пісьмовага стала. А часам запавольваў творчы працэс напісання, даючы думкам саспець:

«“Пісьмы на волю” Хуранжай мне ні ў чым не спатрэбяцца. Не магу прымусіць сябе пачаць пісаць. Усё нешта яшчэ не гатова ўнутры, яшчэ мала болю ў душы.

1.11.79».

«Гэтаю паездкаю (у Гудзевіцкую школу. — Г. С.) я аддаляю выкананне слова, дадзенага Лыньковай, — напісаць успаміны пра Міхася Ціханавіча.

22.02.77».

А часам нейкая невядомая сіла не пускала да пары ўзяцца за пяро:

«Каторы раз бяруся напісаць пра Ганну Бухарыну (Ларыну. — Г. С.), пакуль што — не даецца.

3.04.89».

Не давала спакою адчуванне, як праўдзіва перададзены вобраз, той час. Не павінна быць фальшу ні ў чым:

«Усё непакуюся, як будзе сустрэта маё апавяданне пра Мележа. Ці не будзе гэта прынята як ідэалізацыя яго.

7.11.80».

«Напісаў успамінаў 15 старонак, і ўсё брак. Непатрэбшчына. Не трэба пра Літкамуну, ужо пра яе пісалася. Адно, што конча варта зрабіць, — напісаць пра Алеся Гародню. Гэта конча трэба. Бо там, дзе неверагоднае — усё неразгаданае.

9.04.90».

Увогуле, бацька адчуваў патрэбу, абавязак перад нашчадкамі, лічыў сваім доўгам, можна сказаць, бачыў сваю місію ў тым, каб пакінуць будучыні памяць аб часе, падзеях, людзях:

«Не разумею, як я да гэтага часу нічога не напісаў пра Алеся Гародню! Трэба абавязкова напісаць! Гэта ж будзе і пра час, і пра сябе, і пра цэлую паласу жыцця нашай літаратуры. І толькі вось сёння, прылётшы пасля абеду адпачнуць і прачнуўшыся, успомніўшы нечакана той час, — сам на сябе за гэта насварыўся. Гародня ж — найкаларытнейшая і найнеспадзяванейшая фігура ў нашай літаратуры.

12.11.89».

Гэта было напісана, калі тату было 84 гады. Наогул такая акалічнасць не можа не кідацца ў вочы — узрост таты. Гэта гады, калі чалавеку ўжо пасля васьмідзесяці, да якіх, дарэчы, дапасавана невылечная хвароба. Таму, напэўна, цалкам апраўдана, з аднаго боку, жаданне як мага больш зрабіць, а з другога — немагчымасць трымаць дадзены самому сабе тэмп работы, што яшчэ больш знясільвае фізічна і духоўна:

«Божа, а як цяжка стала пісаць! Вунь таго Гаўрука пішу цяпер — гэта ж пакута! Нічога не хочацца дазволіць сабе лішняга.

5.03.86».

І яшчэ:

«Гэта страшная штука — адчай у творчасці. Успамін. Пра тое, як бачыўся з Бэла Кунам у нас у Нова-Іванаўскім лагеры. Адкрыў, што пісаць пра тое наймаверна цяжка... Два з лішнім месяцы мучыўся, як мог падшаброўваў, падганяў разуменне часу — фальшывіць. Знішчыў усё... Сёння пачаў зноў працаваць над тым самым. Пакуль што, на спакойную галаву, пачаў

зноў. Аднаўляць. Паспакайнеўшы, здаецца, пачало выходзіць. Дай божа, каб пайшло і далей.

9.02.89».

Ці гэта:

«На сталае пачаты, кінуты безнадзейна ўспамін пра Алесь Гародню. Няма сілы садзіцца да стала. Наўрад ці скончу.

28.04.90».

Здаецца, што такая сфера літаратурнай дзейнасці, як успаміны, і наогул усё, што звязана з так званай мемуарнай літаратурай, літаратурным партрэтам, было любя бацьку. Ён любіў яе чытаць, захапляўся ёю, быў тонкім знаўцам гэтага жанру. Таму, мабыць, натуральным з'яўляецца тое, што кожны ўспамін — гэта высокамастацкі ўзор стварэння жывога характару, аблічча, часу, падзей.

І мне падумалася, што няблага было б сабраць усе ўспаміны, напісаныя ў розныя часы, дый выдаць іх асобнаю кніжкаю. Бо да гэтага часу некаторыя з іх былі ўключаны ў зборнікі твораў, некаторыя друкаваліся ў перыёдыцы, а некаторыя чакаюць свайго пачэснага месца на старонках літаратурнай спадчыны.

Ну і апошняе, што мне трэба было зрабіць, — гэта вырашыць дылему: пакінуць старую, звыклую для чытача назву кнігі «Некалькі хвілін чужога жыцця» ці даць новую. І тут мне дапамог запіс у дзённіку за 8.09.77, які я прыняла як рэкамендацыю ці як наказ:

«Нарэшце заўчора скончыў пра Бядулю: “Ліст не будзе аасланы”. Уключаю Бядулю ў кніжку ўспамінаў. Быў назваў яе “ДОБРА, ШТО Я ІХ ВЕДАЎ”»...

Думаю, што тату будзе прыемна зноў сустрэцца з тымі, пра каго ён з такой любоўю раскажаў у сваіх аповяданнях.

16 лістапада 2015 г. спаўняецца 110 гадоў з дня нараджэння Яна Скрыгана. Прысвячаю выданне гэтай кнігі светлай памяці майго бацькі.

Галіна Скрыган